

LATVIAN ECONOMIC DEVELOPMENT AND PROBLEMS IN THE CONTEXT OF WORLD ECONOMY**LATVIJAS EKONOMISKĀ IZAUGSME UN PROBLĒMAS PASAULES EKONOMISKO PROCESU KONTEKSTĀ**

Juris Saulītis, Professor, Dr.oec.
Riga Technical University
Faculty of Engineering Economics
Address: Room 519, Meza Street 1/7,
Riga, LV-1048

Atslēgas vārdi: ekonomiskā izaugsme, ekonomikas lejupslīde, ekonomiskās izaugsmes faktori

Ievads

Pasaules ekonomikā XXI gadsimta pirmās desmitgades beigās pēc samērā straujas attīstības vērojama tās lejupslīde, ko ievadīja ASV nekustamā īpašumā tirgus problēmas. Šis process skāra arī ES, tai skaitā Latviju. Ātra situācijas uzlabošanās nav paredzama, tāpēc šajā kontekstā būtu jāatbild uz vairākiem jautājumiem:

- ar ko šī lejupslīde atšķiras no iepriekšējā perioda krīzēm;
- kā panākt ES ekonomisko stabilitāti un saglabāt savu sociāli-ekonomisko attīstības modeli;
- ko varētu darīt Latvijā, lai nodrošinātu ekonomisko stabilizāciju.

Rakstā, balstoties uz citu pētnieku atziņām un autora analīzi, dots autora viedoklis par šiem jautājumiem un piedāvāti risinājumu varianti Latvijas ekonomikas stabilizācijai.

1. Pasaules ekonomikas lejupslīdes iemesli un specifika XXI gadsimtā

Ja gribam rast risinājumus Latvijas tautsaimniecības pašreizējām problēmām, tad vispirms būtu jāanalizē notiekošās izmaiņas pasaules ekonomikā, šo izmaiņu specifiku, salīdzinājumā ar iepriekšējo laika periodu un to ietekmi uz Latvijas tautsaimniecības attīstību. Autora skatījumā adekvātu vērtējumu šiem procesiem dod tādi ievērojami mūsdienu ekonomisti kā K. Rogofs un Ž. Merits ¹⁾.

Pēc K. Rogofa uzskata pēdējo sešu gadu iespaidīgākais un vēsturiski nozīmīgākais globālais ekonomiskais „bums” ir beidzies, bet valstis nav gatavas organizēt un īstenot nepieciešamo koordinēto ekonomisko un fiskālo politiku, lai apturētu lejupslīdi un saglabātu izaugsmi. Valdības visiem spēkiem cenšas stimulēt uzplaukumu, ko vairs praktiski nav iespējams izdarīt. Tas faktiski vēl vairāk paaugstina izejvielu cenas un saasina situāciju. K.Rogofs norāda, ka politikas veidotājiem lielākajā daļā reģionu būtu jāsāk ierobežot ekonomiskā izaugsme, nevis tā jāstimulē.

¹⁾ K. Rogofs, Hārvardas universitātes ekonomikas un sabiedriskās politikas profesors, bijušais SVF galvenais ekonomists [5].

Ž. Merits, Analītiķu grupas Friends of Europe ģenerālsēkretārs un žurnāla Europas World redaktors [4].

Tomēr, kā norāda K. Rogofs, dažādu iemeslu dēļ valdības to nedara, jo:

- ASV ir vēlēšanu gads;
- attīstošās valstīs cenšas kompensēt kāpjošās izejvielu cenas un tā rezultātā ievērojami samazina finansu ietaupījumus, tā vietā, lai samazinātu pieprasījumu.

Tāpat, pēc K. Rogofa domām, Keinsa patēriņa stimulu politika varētu palīdzēt atsevišķām valstīm, kuras darbojas izolēti, bet, ja visa valsts centīsies stimulēt patēriņu, rezultāts var būt negatīvs.

Tomēr mūsdienu raksturīgākā iezīme ir attīstošo valstu darbaspēka pieplūdums globālajā darbaspēka tirgū, un katra no šīm valstīm cer sasniegt Rietumu patēriņa līmeni un tas apdraud globālo ekonomikas izaugsmi.

Bet kāpēc nedarbojas elastīgais tirgus? Pēc K. Rogofa domām, relatīvi neelastīgais topošo tirgus ekonomiku svārs globālajā patēriņā pieaug, pielāgošanās aizņem vairāk laika, nekā pirms dažiem gadu desmitiem.

Tāpat K. Rogofs uzskata, ka paplašināšanās parasti sāk samazināties, kad pietrūkst darbaspēka un tas kļūst pārāk dārgs. Taču pašreizējā paplašināšanās ir neparasta tādā ziņā, ka unikālo (mūsdienu laikmetam) apstākļu dēļ darbaspēka ierobežojumi nav problēma, gluži pretēji – efektīvs globālais darbaspēks turpina palielināties. Tāpēc šoreiz izejvielu resursi ir primārais ierobežojums, nevis sekundārā problēma, kā tas bija pagātnē. Izejvielu cenas turpinās celties un pasaules ekonomiskā izaugsme palēnināsies tik ilgi, līdz jaunās izejvielu piegādes un taupīšanas iespējas dos tālāku impulsu ekonomikas izaugsmes paātrināšanai.

Līdz ar to, pēc K. Rogofa domām, ir visas pazīmes, kas liecina par milzīgas finansiālas, politiskās un ekonomiskās krīzes tuvošanos un tāpēc jāsāk laikus „bremzēt” globālo ekonomisko izaugsmi pirms nav par vēlu.

Ja izejvielu problēma skar vairāk vai mazāk visus reģionus, tad Eiropai bez tās ir savas problēmas, jo Eiropai ir vajadzīgi migranti, kurus tā nav gatava pieņemt, jo migrantu pieplūdums apdraud „nacionālās kultūras”. Šo problēmu un tās sekas ir analizējis Ž. Merits rakstā „Eiropa izzūd” [4]. Pēc Ž. Merita domām, Eiropai vajadzēs ieviest cilvēkus, jo, kad eiropieši redzēs, kā sabrūk viņu labklājības valstis un sociālās nodrošināšanas sistēmas: lolotais pensiju, veselības aprūpes un bezdarbnieku pabalstu „Eiropas modelis”, kurš var tikt aizstāts ar nicināto un bailes iedvesošo „amerikāņu modeli”. Iemesls viens – tas ir vienīgais veids, kā Eiropas valdības spēš noturēties virs ūdens finansiāli.

Demogrāfiskās situācijas pasliktināšanās rezultātā darbaspēka deficīts jūtams daudzās ES valstīs. Daudzas valstis pašas saasinājušas šo problēmu, veicinot priekšlaicīgu aiziešanu pensijā vai kā Francija - ieviešot 35 stundu darba nedēļu, no kuras tai nācās nesen šķirties, kaut ne pilnīgi.

Pēc Ž. Merita domām, lielākajā daļā ES valstu politiskajā domāšanā centrālo vietu joprojām ieņem bezdarbs kā galvenais ļaunums, kas jāārstē, kaut reālais drauds ir aizvien lielāks cilvēku deficīts brīvo darba vietu aizpildīšanā, kas bez šaubām samazina IKP pieauguma tempu. Kā uzskata ES Komisijas ģenerāldirektors ekonomikas un finansu jautājumos Kl. Reglings ikgadējais maksimālais IKP pieaugums Rietumeiropā no vidēji 2,3% gadā pēc 2010. gada noslīdēs līdz 1,8%, bet no 2030. gada līdz 1,3% [4].

Vēl sliktāka būs situācija ES jaunajām dalībvalstīm, kur no pašreizējiem 4,3% tas noslīdēs līdz 0,9% pēc 2030. gada. Pēc Ž. Merita domām lielākā daļa Eiropas cieš no slikti funkcionējoša darba tirgus. Augstais bezdarba līmenis jauniešu vidū un līdz ar Eiropas aizvien mazāku skolu beidzēju skaitu, jau tagad iznīcina imigrācijas pozitīvo ietekmi. Darbaspēka krīze ir vēl aktuālāka sektoros, kuros nepieciešamas labākas iemaņas un kvalifikācija. Tā kā

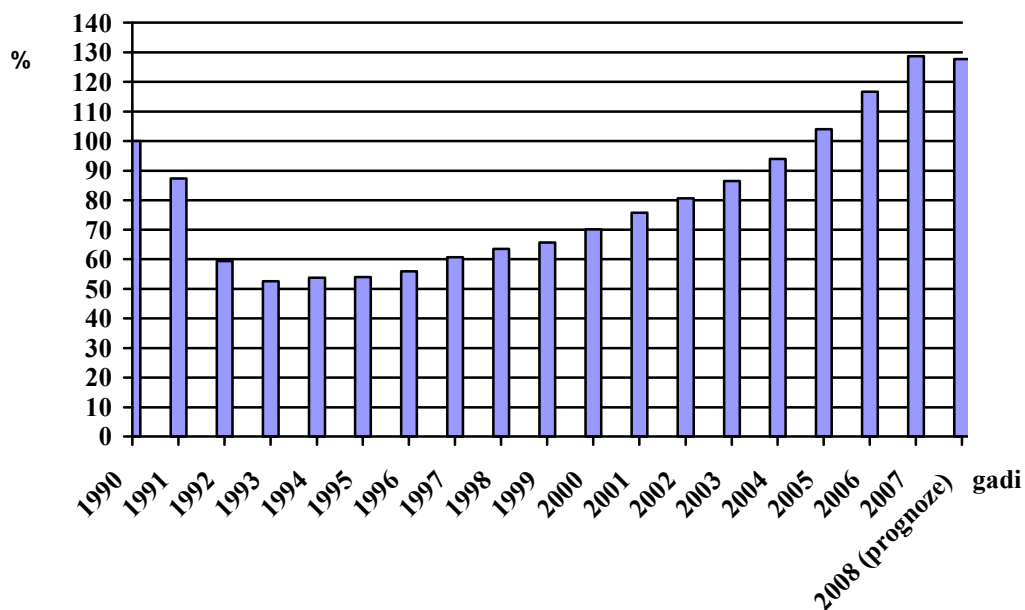
augošās ekonomikās, kā Ķīna, Indija un citās, nav darbaspēka problēmas, tad tās spējīgas attīstīt savu ekonomikas izaugsmi balstoties uz savu augošo tirgu, kaut to ekonomikas izaugsme varētu samazināties. Līdz ar to eiropiešiem un mazākā mērā amerikāņiem būtu jādomā, kā izdosies saglabāt savu augsto dzīves līmeni.

Taču pēc Ž. Merita domām Eiropas problēma ir lielāka, jo tās politiķi nezina, kā tikt galā ar spriedzes pilnajiem rasu, reliģijas un etniskās piederības jautājumiem sabiedrībās, kuras šķiet apņēmušās joprojām turēties pie pagātnes. Tātad kādi varētu būt galvenie secinājumi, domājot par Latvijas ekonomikas izaugsmes perspektīvām šajā periodā: - Latvijas ekonomikas izaugsmes iespējas ir saistītas: - ar izejvielu un energoresursu augošām cenām:

- Latvijas ekonomikas izaugsmi kavēs darbaspēka deficīts, it īpaši izraudzītajās prioritārās nozarēs;
- ja pieņemam, ka prognozētā izaugsme jaunajām ES dalībvalstīm pēc 2030. gada būs 0,9, tad tās stāv ļoti nopietnu izaicinājumu priekšā par savu eksistenci.

2. Latvijas tautsaimniecības ekonomiskā izaugsme pēc neatkarības atgūšanas: faktori un tās perspektīvas

Latvijas tautsaimniecība pēc neatkarības atgūšanas ir izgājusi vairākus posmus. Šo izmaiņu dinamika atspoguļota 1. att.

1.att. Iekšzemes kopprodukta indeksi (% pret 1990. gadu)
 Autora aprēķins pēc [6, 18]

Ja skatāmies no klasiskā cikla viedokļa, tad skaidri redzamas cikla fāzes. Tomēr atsevišķi fāzes cēloņi nav skaidrojami no klasiskās cikla teorijas viedokļa, kaut sekas ir līdzīgas.

Ekonomikas straujo kritumu pēc 1990. gada varam izskaidrot ar pāreju no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomiku, no milzīgas saimniecības struktūras, kur Latvijas ekonomikai bija pietiekami ievērojama loma, uz patstāvīgu neliela mēroga ekonomiku, kurai bija jāadaptējas izdzīvošanai nežēlīgas konkurences apstākļos. Rezultātā Latvijas ekonomikā bija vērojams straujš IKP kritums. Reāli IKP samazinājās vairāk par pusi un tas bija vislielākais kritums starp jaunajām tirgus ekonomikas valstīm Eiropā. Trīs gadus ekonomika

atradās depresijas situācijā, ko arī ietekmēja banku sektora krīze 1995. gadā. Ekonomikas atdzīvošanos ietekmēja 1998. gada finansu krīze Krievijā, bet sākot ar 2000. gadu vērojama stabila izaugsme, kura paātrinās pēc 2004. gada, kad Latvija iestājas ES, kad pieauguma tempi gadā pārsniedz 10%. Būtu jāpiezīmē, kā arī visā pasaulē kopumā ekonomika XXI gadsimta sākumā attīstījās strauji. Bet jau 2007. gada otrā pusē iezīmējas ar nekustamā īpašuma tirgus krīzi ASV, kas vispirms ietekmēja Lielbritāniju, bet vēlāk pēc tam visu Eiropu. Tai skaitā Latviju, kuras izaugsmes tempi strauji samazinājās 2008. gada pirmajā pusē un tiek prognozēts IKP samazināšanās, salīdzinot ar 2007. gadu..

Lai meklētu izeju no radušās situācijas, būtu jāsaprot, kādi faktori noteica straujo ekonomikas izaugsmi Latvijā līdz iestāšanās ES. Pēc autora domām, tie bija:

- lētais un pietiekami kvalificētais darbaspēks;
- zemākas kurināmā un elektroenerģijas izmaksas;
- privatizācija, kas piesaistīja ārvalstu investorus, tām tautsaimniecības nozarēm, kuras ir darbietilpīgas un kā, piemēram, tekstilrūpniecība, apģērbu šūšana.

Tāpat ārvalstu investorus piesaistīja nozares, kas varēja sevi nodrošināt ar vietējām izejvielām kā kokapstrāde. Būtu tāpat jāatzīmē banku sektora attīstība, kurā ieplūda Skandināvijas un Vācijas banku nauda, jo tās bija saikne starp ES un Krieviju un citām NVS valstīm, kā arī augošais iekšējais tirgus. Līdzīga nozīme bija transporta un sakaru sfērai. Ekonomikas attīstība veicināja nekustamā īpašuma tirgus straujo veidošanos. To sekmēja arī banku sektors, dodot kredītus būvniecībai, dzīvokļu un māju iegādei. Tāpat šo tirgu stimulēja ienākošā nauda no ES fondiem un darbinieku naudas pārvedumiem no ārvalstīm. Pēc iestāšanās ES paātrinājās visi procesi, kuri, no vienas puses, sekmēja tālāku izaugsmi, bet, no otras puses, arī nosacījumu tās lejupslīdei:

- ES struktūrfondu ieplūde veicināja tautsaimniecības reālo problēmu risināšanu, bet vienlaikus tas palielināja pieprasījumu un līdz ar to cenu kāpumu;
- iestāšanās ES nozīmēja cenu izlīdzināšanos, kas reāli nozīmēja to kāpumu;
- iestāšanās ES nozīmēja arī cenu kāpumu energoresursiem līdz pasaules līmenim, bet tas nozīmēja, ka Latvijas ražotāji zaudēja vienu no konkurētspējas priekšrocībām, kaut ar to bija jārēķinās jau agrāk;
- iestāšanās ES nozīmēja arī strauju darbaspēka migrāciju uz vecajām ES valstīm, pirmkārt Angliju un Īriju. Lai noturētu darbaspēku strauji cēlās darba algas, kas arī veicināja pieprasījumu, un cenu pieaugumu. Rezultātā inflācijas process paātrinājās, bet Latvijā ražotāju konkurētspēja samazinājās.

Lai aina būtu pilnīgāka, izanalizēsim, kā šajā periodā ir mainījusies IKP struktūra. Šīs izmaiņas redzamas 1. tabulā.

1. tabula

IKP struktūra pa darbības veidiem
(faktiskajās cenās % no kopapjoma)

Nozares	Gadi		
	1990	2000	2006
Pavisam	100	100	100
Lauksaimniecība, medniecība, mežsaimniecība, zvejniecība	21,9	4,5	3,7
Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde	0,2	0,1	0,3
Apstrādes rūpniecība	34,5	14,5	11,9
Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde	1,8	3,9	2,5
Būvniecība	9,7	6,8	6,8
Ražošana	68,1	29,8	25,2
Pakalpojumi	31,9	70,2	74,8

No tiem:			
Vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība, automobiļu, motociklu, individuālās lietošanas priekšmetu un sadzīves aparātūras un iekārtu remonts	5,5	18,1	20,9
Viesnīcas un restorāni	1,3	1,2	1,6
Transports, glabāšana, sakari	10,9	16,2	13,0
Finansu starpniecība	1,7	4,9	6,2
Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma, citas komercdarbība	4,4	10,5	14,8
Valsts pārvalde, aizsardzība, sociālā apdrošināšana	0,7	6,5	6,6
Izglītība	2,6	5,4	4,4
Veselības un sociālā aprūpe	1,8	3,1	3,1
Pārējie komunālie, sociālie un individuālie pakalpojumi	3,0	4,3	4,2

Autora sastādīta pēc [1,14 un 2,54]

Kā redzam, šajā periodā IKP notikušas būtiskas izmaiņas, jo par galveno nozaru bloku ir kļuvušas pakalpojumu nozares un to īpatsvars IKP palielinājies no 31,9% 1990. gadā līdz 74,8% 2006. gadā. Par ko liecina šādas izmaiņas un cik perspektīva ir šāda struktūra no Latvijas izaugsmes viedokļa? Pēc autora vērtējuma, neskatoties uz to, ka visās attīstītajās valstīs IKP dominē pakalpojumu nozares, bet, atšķirībā no Latvijas, tām ir augsta līmeņa ražošanas nozares, kuras nodrošina arī pakalpojumu nozaru attīstību. Piemēram, ja lauksaimnieciskās ražošanas īpatsvars Latvijas IKP ir daži procenti kā Vācijā vai Lielbritānijā, tad tur tas nozīmē, ka reālā absolūtā izteiksmē tās ražo daudz vairāk produkcijas kā iepriekšējā periodā. Bet Latvijā šis kritums no 21,9% IKP 1990. gadā līdz dažiem procentiem pašlaik nozīmē reāli saražotās produkcijas apjoma būtisku samazinājumu. Tā lauksaimniecības produkcijas apjoms 1999. bija tikai 35%, salīdzinot ar 1990. gadu. Kaut pēdējā laika periodā situācija nedaudz uzlabojās, tās apjoms bija tikai 45,1%. Vēl lielāks kritums bija lopkopības produkcijas ražošanā attiecīgi 25,9% un 32%. Nav augusi arī produktivitāte. Tā, ja graudaugu ražība 1990. gadā bija 23,7 centneri no hektāra, tad par pēdējiem pieciem gadiem 24,3 centneri, kas būtiski atpaliek no vadošajām Rietumeiropas valstīm, kur tā ir 50-70 centneru robežās. Līdzīga situācija ir arī galveno lopkopības produktu ražošanā. Ja 1990. gadā uz vienu iedzīvotāju tika saražots 116 kg gaļas un 711 kg piena, tad 2000. gadā attiecīgi 26 kg un 348 kg, bet 2006. gadā 35 un 356 kg. Salīdzinot to ar šo produktu patēriņu [1,74; 2,258] 2000. gadā un 2006. gadā redzam, ka patēriņa apjoms tradicionālos patērētāju produktos ir samazinājies, izņemot gaļu: attiecīgi maize 65 un 50,76 kg, piens 59 un 54,48 kg, sviests un margarīns 6,4 – 5,47 kg, cukurs 20 – 17,44, bet gaļa (liellopu un cūkas) attiecīgi 21,4 un 23,15 kg. Tātad, analizējot lauksaimnieciskās produkcijas ražošanu un patēriņu, var nonākt pie sekojošiem secinājumiem: - lauksaimnieciskās ražošanas apjoms pašlaik būtiski atpaliek no ražošanas līmeņa 1990. gadā, kaut pēdējos gados vērojama zināma izaugsmes tendences:

- lauksaimniecības produktu patēriņš pēc 1990. gada samazinājās, bet 90 gadu otrajā pusē sāka palielināties, bet, salīdzinot 2000. gada patēriņu ar 2006. gada, izņemot gaļu, tas sācis samazināties;
- tomēr arī pie esošā patēriņa līmeņa pašlaik spiesti importēt šos pamatproduktus, lai apmierinātu esošās vajadzības;
- augoša pārtikas deficīta pasaulē līdz ar to augošas cenas var radīt problēmas arī Latvijā, ņemot vērā, ka ievērojamai cilvēku daļai ir ļoti ierobežots naudas līdzekļu daudzums.

Nepietiekamais ražošanas apjoms arī pie krītoša vispārēja patēriņa līmeņa nosaka importa nepieciešamību un tas ir lielāks par eksportu visās galvenajās preču grupās. Tā 2006. gadā šie rādītāji bija sekojoši (sk. 2. tabulu).

2. tabula

Svarīgākās patēriņa eksporta un importa preces 2006. gadā (mlj.Ls)

Preču grupas	Eksports	Imports
1. Dzīvi dzīvnieki, dzīvnieku izcelsmes produkti	115,3	140,7
2. Augu valsts produkti	67,6	153,4
3. Pārtikas rūpniecības ražojumi (ieskaitot alkoholiskos un bezalkoholiskos dzērienus un tabaku)	245,1	379,2

Autora sastādīta pēc [2, 431-432]

Apstrādes rūpniecībā ražošanas apjomi turpinājās samazināties līdz 1995. gadam, kad tā apjoms sasniedza savu minimumu 35,2%. Pēc tam šī ražošana atdzīvojās sasniedzot 45,3% no 1990. gada un tā bija ļoti svārstīga. Tikai 4 nozarēs uz 2000. gadu ražošanas apjoms pārsniedza 1990. gada līmeni: koksnes, koka un korķa izstrādājuma ražošana vairāk kā 3 reizes; izdevējdarbība, poligrāfa un ieraksta reproducēšana vairāk kā 1,6 reizes, gatavo metālizstrādājumu ražošana, izņemot mašīnas un iekārtas apmēram 1,8 reizes, bet gumijas un plastmasas izstrādājuma ražošana 1,1 reizes. Tajā pašā laikā uz 2000. gadu radio, televīzijas un sakaru iekārtu un aparatūras ražošana bija 3,7% automobiļu, piekabju un puspiekabju ražošana 2,9% un ķīmisko vielu, to izstrādājumu un ķīmisko šķiedru ražošana 16,5% no 1990. gada līmeņa [1, 149-150].

Arī rūpniecībā, tāpat kā iepriekš veiktajā lauksaimniecības ražošanas analīzē varam secināt, ka arī šeit, atšķirībā no attīstītām valstīm, pakalpojumu sfēras attīstību nenodrošina ražošanas sfēras attīstība, jo praktiski absolūti ražošanas apjomi ir samazinājušies, kas neliecina par ekonomikas veselīgu attīstību. Kaut rūpnieciskās produkcijas apjomi pēc 2000. gada turpināja augt, tomēr atsevišķu nozaru attīstība bija nevienmērīga, piemēram, tekstilizstrādājumu ražošana koksnes un koka izstrādājumu ražošana un citas. Analizējot apstrādes rūpniecību ražošanas un eksporta struktūru par 2006. gadu, varam izdalīt galvenās grupās: pārtikas produktu, dzērienu un tabakas ražošana attiecīgi 26,1 un 7,4 procenti; koksnes un koka izstrādājumu ražošana 22,9 un 22,5 procenti; metāli un metāla izstrādājumi 11 un 14,8 procenti; tekstilmateriāli un tekstilizstrādājumi 5,9 un 8,2% un mehānismi, iekārtas un mašīnas 9,3 procenti.

Apvienojot vienā grupā iekārtas, mehānismus, darba mašīnas, elektrisko un optisko iekārtu, biroja tehnikas un datoru ražošanu, kā arī elektrisko mašīnu, aparātu, radio, televīzijas, sakaru iekārtu un aparatūras ražošanu, kā arī medicīnisko, precizijas un optisko instrumentu un pulksteņu ražošanu, ko varētu nosaukt par Latvijas rūpniecības moderno sektoru. Tie skaitļi ir 7,2 un 9,8 procenti [autora aprēķins pēc [2, 329,431, 432]].

Šie skaitļi rāda, ka četras nozares kā pārtikas produktu, dzērienu un tabakas ražošanas, koksnes un koka izstrādājumu, metāla un metāla izstrādājumi, kā arī tekstilmateriāli un tekstilizstrādājumu ražošana nodrošina vairāk kā 2/3 apstrādes rūpniecības veido produkcijas un vairāk kā 50% eksporta ienākumu, bet modernā sektorā attiecīgi nedaudz vairāk kā 7% un apmēram 10% preču eksporta ienākumu. Lai cik nozīmīgs būtu pakalpojumu sfērā tā eksports ir tikai daži % no preču eksporta. Līdz ar to nenoliedzot pakalpojumu sfēras nozīmi tautsaimniecībā, tomēr ekonomikas stabilizācijai ir nepieciešams ražošanas sektors, kas nodrošinātu valsti ar valūtas ienākumu. Rodas jautājums kādām nozaru grupām pievērst galveno vērību ne tikai no labu vēlējumu puses, bet no reālās resursu esamības viedokļa

(darba resursu, finansu resursu, nodrošinātības ar izejmateriāliem, kā arī no situācijas pasaules ekonomikā).

Lai varētu atbildēt, kādos virzienos attīstīt tautsaimniecību strauji mainīgos apstākļos, kam pievērst galveno uzmanību, pēc autora domām, vispirms būtu jāizvērtē rīcībā esošie resursi, patreizējā nozaru struktūra, kā arī ražošanas potenciāla izvietojums. Latvijas vienīgie resursi būtībā ir zeme, zināms apjoms hidroresursi un darba resursi, kuru struktūra nespēj nodrošināt ne esošās tautsaimniecības nozaru attīstību ne perspektīvo. Esošā tautsaimniecības struktūra un nozares, kuras dinamiski attīstījās nepieciešamas bija „zilās apkaklītes” un pamatā vīrieši. Arī piedāvātajās prioritārās nozares balstās uz kvalificētām gan „zilām”, gan „baltām” apkaklītēm, kuru tautsaimniecībā trūkst, jo tur vajadzīgi, gan inženieri, gan virpotāji, gan metinātāji utt, lai tie strādātu ar modernām tehnoloģijām. Tātad, šeit būtu jāanalizē, kādas iespējas ir nodrošināt nozaru attīstību ar atbilstošu darbaspēka daudzumu, ar (vietējiem) pašu resursiem, ja negribam piesaistīt resursus no trešām valstīm, jo iebrucēji no ES valstīm, tai skaitā no jaunajām, nebūs, jo arī tur šo speciālistu trūkst. Tāpat vecajās ES valstīs darba samaksas līmenis ir krietni vien augstāks un tāds paliks arī nākotnē. Piesaistīt jaunatni apgūt specialitātes, kādas būtu vēlamas, pat ar budžeta vietām augstskolas doto specialitāšu apgūšanā jūtamam ietekmi nav devusi, jo pat pie adekvātas samaksas to trūkst arī vecajās ES valstīs un ASV. Lai mīkstinātu situāciju, jāveido izglītības sistēma, lai jaunatnei būtu iespējams iegūt specialitātes atbilstoši to spējām un īsākā laika periodā, lai ātrāk varētu iekļauties darba tirgū.

Būtisks jautājums ir zemes izmantošanas jautājums. Reālajā situācijā stratēģiski būtu jāizlemj divi jautājumi:

- kam dot priekšrocības lauksaimniecībai vai mežsaimniecībai;
- lauksaimniecībā – pārtikas un lauksaimniecisko izejvielu ražošanai pārtikas rūpniecībai vai energoresursu ražošanai;
- mežsaimniecībā – vai lietkoksnes audzēšanai vai energoresursiem.

Protams, tas neizslēdz dažādas šo variantu kombinācijas. Bet jebkurā gadījumā tiem arī nākotnē, pēc autora domām, būs nozīmīga loma gan iekšējā tirgus vajadzību apmierināšanai, gan eksportam.

Ne noliedzot valdības izvirzīto prioritāro nozaru nozīmi, produkcijas ražošana ar augsto pievienoto vērtību, kā farmācija un citas, būtu jāizprot, ka mūsdienās to attīstību pamatā nodrošina lielās korporācijas, kuru rīcībā ir milzīgi finansu līdzekļi un kuras spēj iesaistīt savu mērķu sasniegšanai zinātniekus no visas pasaules. Līdzīga situācija arī pārējos virzienos, kaut iespējas šeit varētu būt lielākas, bet arī šeit jārisina jautājums par cilvēkiem un finansēm. Tāpat jāizprot, ka šobrīd Latvija nav ārvalstu investoriem pievilcīga zeme, jo esam zaudējuši tās priekšrocības, kādas mums bija agrāk: lētais un kvalificētais darbaspēks un lēti energoresursi un citi materiāli.

No pakalpojumu sfērām perspektīvas varētu būt finansu un tranzīta sektors. Bet jāreķinās, ka šīs perspektīvas ir saistītas ar attiecību veidošanos starp Krievijas Federāciju un ES. Latvijas brīvvalsts laikā pagājušā gadsimta 20. un 30. gados no ekonomiskā viedokļa Latvijas trīs ostas faktiski apkalpoja tikai iekšējās vajadzības, bet no tranzīta viedokļa tām nebija nozīmes. Latvija bija interesanta kaimiņvalstīm tikai no ģeopolitiskā viedokļa.

Vērtējot par Latvijas ekonomikas attīstības perspektīvas, nevar apiet jautājumu par Rīgas nozīmi, jo tā visos laikos ir bijusi Latvijas ražošanas, zinātnes un kultūras Centrs. Stratēģiski būtu jārisina jautājums par centra nozīmes paaugstināšanu, lai tas kļūtu par ražošanas finanšu, zinātnes un kultūras centru Baltijas reģionā un līdz ar to par „vilcējspēku” visas Latvijas ekonomikā, vai arī to vājināt un mēģinot attīstīt reģionālos centrus, kā Liepāja, Ventspils, Daugavpils un citus.

Bet pie jebkura attīstības varianta nevar apiet tautsaimniecības nodrošinātības jautājumu ar energoresursiem, tai skaitā ar elektrību. Šis jautājums ir ļoti aktuāls Latvijai. Lai korekti risinātu šo jautājumu ir jādod atbildes uz sekojošiem jautājumiem:

- kādi principā ir iespējamie risinājumi kā īstermiņa, tā ilgtermiņa;
- kāds energoresursu daudzums būtu nepieciešams Latvijai, lai nodrošinātu pašreizējās un perspektīvās vajadzības, tai skaitā ar elektrību.

Īstermiņā jābūt skaidrībai, kā Latvijas tautsaimniecība tiks nodrošināta ar elektrību pēc Ignalinas AES slēgšanas, kas prognozēta 2009. gadā. Būtībā Latvijas izvēle īstermiņam ir visai minimāla: gāzes, ogles, kas varētu būt kombinēta ar biomasas izmantošanu vai pieslēgums pāri Baltijas jūrai ar Zviedrijas energosistēmu. Protams, kā atzīmēja akadēmiķis L. Ribickis Pasaules enerģijas padomēs Latvijas nacionālās komitejas un Nacionālās enerģētikas konfederācijas konferencē var iekonomēt līdz 40% energopatēriņa, bet jāpiekrīt Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidentam, akadēmiķim J. Ekmanim „Nekā labāka par atomenerģiju nav izdomāts. Taupīšana, protams, ir vajadzīga. Taču tā nerisinās bāzes jaudu problēmu Latvijā”...[3,10].

Būtībā no šīs konferences materiāliem un reāli veidojošās situācijas īstermiņa risinājums ir ogļu un biomasas stacijas celtniecība, bet ilgtermiņa AES – kopā ar kaimiņiem vai patstāvīgi. Bet lēmums ir jāpieņem politiķiem, jo to nevar atrisināt speciālists. Tātad Latvijas ekonomikas izaugsmes perspektīvas ir saistītas ar korektu resursu izvērtējumu un savlaicīgu politisko lēmumu pieņemšanu Saeimā un valdībā, kā tas ir elektro nodrošinātības jautājumā.

Nobeigums

XXI gadsimta sākums raksturojās ar pasaules ekonomikas strauju attīstību, kurš desmitgades otrajā pusē raksturojas ar izaugsmes tempu samazināšanos it īpaši attīstītajās valstīs, ar inflācijas līmeņa paaugstināšanos un pārtikas deficītu pasaules tirgū. Pēc profesora K. Rogofa domām ekonomikas lejupslīdes pamatā šobrīd ir izejvielu nepietiekamība, nevis darbaspēka, kā tas bijis iepriekšējā laika periodā, jo darbaspēku nodrošina globālais darba tirgus un valsts var kompensēt trūkstājo darbaspēku ar tā piesaisti no citām valstīm. Latvijas tautsaimniecība izjūt gan energoresursu un citu izejvielu cenu paaugstināšanos, gan arī darbaspēka trūkumu, ko izraisa gan demogrāfiskā situācija, gan darbaspējīgo iedzīvotāju aizplūšana uz citām valstīm. Līdz ar to tautsaimniecības stabilizācijai un tālākai izaugsmei ir nepieciešams izvērtēt darba resursus un to atbilstību nākotnes risināmiem uzdevumiem it īpaši, ja tiek pieņemts lēmums neizmantot darbaspēku no malas. Tāpat nepieciešams izvērtēt zemes izmantošanas virzienus lauksaimniecībā un mežsaimniecībā, jo tie būs noteicošie arī tuvākā perspektīvā. Modernā sektora attīstība ir ierobežota gan darba, gan finansu ierobežotības dēļ, bet ārvalstu investoriem šobrīd Latvija nav pievilcīga, jo ir zaudētas iepriekšējā perioda priekšrocības (zemās algas, zemi elektrotarifi utt.). Bet, pie jebkura tautsaimniecības attīstības varianta, tā ir jānodrošina ar pietiekamu elektrības daudzumu. Tāpēc valdībai un politiķiem jāizdara izvēle par tās nodrošināšanu gan īstermiņa (praktiski pēc Ignalinas AES slēgšanas), gan ilgtermiņa, jo šie jautājumi prasa gan laiku, gan arī milzīgus līdzekļus.

Izmantotā literatūra

1. Latvijas statistikas gada grāmata 2001. – Rīga 2001
2. Latvijas statistikas gada grāmata 2007. – Rīga 2007.
3. Latvijas avīze 06.08.08.
4. Ž. Merits „Eiropa izzūd” Diena 23.07.08.
5. K. Rogofs „Kontroli zaudējušais pasaules vilciens”, Diena 26.07.08.

6. Latvijas makroekonomiskie rādītāji, R. 2008/2

Saulītis J. Latvijas ekonomiskā izaugsme un problēmas pasaules ekonomisko procesu kontekstā

Rakstā izvērtējot tautsaimniecības attīstību Latvijā pēc neatkarības atgūšanas un pašreizējo ekonomisko situāciju pasaulē, autors secina, ka tā ir nelabvēlīga no tālākas izaugsmes viedokļa, jo pamatā izaugsme tika panākta attīstot pakalpojumu sektoru atšķirībā no attīstītām valstīm, kur pakalpojuma sektora attīstība notika, balstoties uz ražošanas sektoru izaugsmi.

Lai nodrošinātu ekonomikas izaugsmi nākotnē pēc autora domām ir jāveic sekojoši pasākumi:

- jāizvērtē esošo darbaspēku un tā atbilstību nākotnes tautsaimniecības struktūrai un politiķiem izlemt par darbaspēka piesaistes iespējām no trešām valstīm, jo tas jūtami ietekmēs ekonomikas attīstības dinamiku;
- jāizvērtē zemes izmantošanas virzienus lauksaimniecībā un mežsaimniecībā, jo šīs nozares paliks vadošās kā no iekšējā tirgus vajadzībām tā arī eksporta viedokļa;
- valdībai un politiķiem jāizdara ātra izvēle kā nodrošināt tautsaimniecību ar stabilu elektroapgādi, jo tā ir mūsdienu tautsaimniecības pamats.

Tikai atrisinot tos, varētu atbildēt uz jautājumu, kā attīstīt un kādas perspektīvas ir Latvijas tautsaimniecībā.

Saulītis J. Latvian economic development and problems in the context of world economy

The author of the paper presents a comparison of the economic development in Latvia within the period since regaining independence with the current world economic situation, pointing to the fact that a certain growth of economic development in Latvia was attained due to intensified development of the services sector, whereas the economic growth of the developed economies is based on the manufacturing sector.

For securing Latvia's economic growth in the future the author makes the following suggestions:

- it is necessary to evaluate the manpower resources and their suitability to the structure of the national economy in Latvia in the future; politicians should consider labour attraction from the third countries as it might have a positive effect on the dynamics of economic development;
- it is necessary to evaluate the main trends of utilization of agricultural lands and forestry, since agriculture and forestry remain being the leading sectors both for the domestic market and export;
- the government and politicians have to solve the problem of efficient electric power supply for national economy.

The author stresses that the solution of the above problems could lead to further development of national economy in Latvia.

Саулитис Ю. Экономический рост Латвии и проблемы в контексте мировых экономических процессов

В статье, оценивая мировую экономическую ситуацию в целом и рост народного хозяйства Латвии после получения независимости, сделан вывод, что данная ситуация неблагоприятна для дальнейшего роста, так как он был достигнут, в основном, за счет развития сферы услуг в отличие от развитых стран, где развитие этой сферы обеспечивалось благодаря росту производственных отраслей.

Для обеспечения роста экономики Латвии в перспективе, по мнению автора, необходимо:

- оценить количество и качество рабочей силы, и ее соответствие структуре народного хозяйства в перспективе;
- оценить направления использования земли в сельском и лесном хозяйстве, т.к. эти отрасли останутся важными, как с точки зрения внутреннего рынка, так и с точки зрения экспорта;
- правительству и политикам необходимо сделать быстрый выбор, как обеспечить народное хозяйство устойчивым электроснабжением, которое является основой современной экономики.

Только решив эти вопросы можно прогнозировать перспективы развития народного хозяйства Латвии.